

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д-р Николай Стоянов Стоенчев, Лесотехнически университет, научна специалност: „Статистика и демография“.

Относно: дисертационен труд за присъждане на научна степен „доктор на науките“ по научна специалност „Статистика, иконометрия и демография“ в Университета за национално и световно стопанство – град София.

Автор на дисертационния труд: доц. д-р Александър Цветанов Найденов – Университет за национално и световно стопанство

Тема на дисертационния труд: Статистическо изследване на вътрешния туризъм в България – състояние, динамика и факторна обусловеност

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № 668/04.03.2025 г. на Ректора на Университета за национално и световно стопанство.

1. Информация за дисертанта

- **Дисертантът е представил** за обсъждане дисертационния си труд в катедра „Статистика и иконометрия“ при факултет „Приложна информатика и статистика“ на Университета за национално и световно стопанство съгласно чл.39 от Правилника за приложение на закона за развитие на академичния състав в Република България. Разкриването на процедурата по защита на дисертационния труд е извършено на основание: решение на Катедрения съвет на катедра „Статистика и иконометрия“ (Протокол № 1/ 30.01.2025 г.) и решение на Факултетния съвет на факултет „Приложна информатика и статистика“ (Протокол № ФС-2/20.02.2025 г.) при Университета за национално и световно стопанство.
- **Кратка биографична справка**
Дисертантът е преподавател в катедра „Статистика и иконометрия“, при Университета за национално и световно стопанство – град

София от 2006 година до момента, като от 2017 година е доцент, и от 2022 година е ръководител на катедрата. Освен това от 2021 година до момента изпълнява длъжността Главен секретар по анализ и контрол на учебната дейност в същия университет.

Заемал е и длъжностите: Началник на отдел в Националния статистически институт, статистик във фирма Маркет ЛИНКС ООД, Експерт в Националния статистически институт. Дисертантът притежава бакалавърска и магистърска степен по специалност „Статистика и иконометрия“ и е доктор по специалност „Статистика и демография“.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

- **Дисертационния труд съдържа 237 страници** и се състои от предговор, увод, четири глави, заключение, източници на информация и приложение. В текста са използвани 62 фигури и 140 таблици.
- **Актуалността на темата** е безспорна като се има предвид, че развитието на туризма в неговите разнообразни форми е залегнало в съществена част от областни стратегии за регионално развитие. Благоприятния климат на нашата страна, разнообразният релеф, наличието на голям брой исторически паметници, минерални извори, архитектурни забележителности, богати местни традиции и обичай, множеството природни феномени и екопътеки правят голям брой дестинации привлекателни за туризъм.

За развитието на вътрешния туризъм допринася и инициативата за посещаване на 100 избрани национални туристически обекти. Подобряването на условията за настаняване в нови хотели, къщи за гости, реновирани хижи и облагородени къмпинги правят вътрешния туризъм конкурентен спрямо пътуването извън страната. Не на последно място необходимите разходи за осъществяване на вътрешен туризъм отговарят на възможностите на все по-голяма част от населението.

- **Целта и задачите** на изследването са ясно определени.
- **Основната теза** е фокусирана върху получаването на по-обстойна и задълбочена информация за състоянието и развитието на вътрешния туризъм чрез прилагането на подходящ комплекс от статистически методи. Нейното доказване би подобрило информационната осигуреност за бизнеса при необходимост от вземане на стратегически управленски решения.

- **Обектът и предметът** на дисертационния труд стават ясни още от неговото заглавие. Обект на изследователски интерес представлява територията на Република България с нейните туристически обекти и места за настаняване, а предмет на изследване е състоянието и динамиката на вътрешния туризъм, осъществяван от българските граждани, чиито профил е твърде сложен и съществено влияе върху мотивацията за туризъм.
- **Авторът подробно е изяснил** многоаспектния характер на изследването, произтичащ от многоликия характер на туризма, разнообразните, фактори, които му въздействат и начина на представяне на наличната информация.
- **Формулирани са шест изследователски хипотези**, които са реалистични и съдържат в себе си богати възможности за разгръщане на обстойни и задълбочени анализи по разглеждания проблем.
- **Използваните източници включват** 55 заглавия на български език, 53 на латиница и 29 интернет сайта. Подборът на източниците е подходящ. Съществена част от тях са съвременни като включват публикации на водещи автори в областта на туризма и статистиката. Използваните информационни източници са коректно цитирани.
- **При обобщаване на наличния опит** доминира аналитичен стил, получили са необходимото внимание традициите и потенциала за бъдещо развитие на вътрешния туризъм – както краткосрочен, така и дългосрочен с познавателна и с рекреативна цел.
- **Акцентува се на** най-атрактивните и предпочитани за туризъм дестинации с необходимата задълбоченост и изследователска прецизност. Обсъдени са основните фактори, оказващи въздействие върху избора на туризма като форма за ваканционен отдих, а също и при избора на конкретна туристическа дестинация. Отделено е внимание на отражението на кризисни обстоятелства /пандемията от Ковид 19/ върху количеството и особеностите в организацията на туристическите пътувания в страната.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

- **Постигнатите резултати** в дисертационния труд се отличават с оригиналност, полезност и новост. Направен е обстоен и задълбочен анализ на състоянието, динамиката и факторната обусловеност на вътрешния туризъм като е спазен основен принцип в статистиката за приоритет на качествения анализ пред количествения.

- **В увода** умело са представени актуалността, целта, задачите, предмета и обекта и основната теза на изследването
- **Първа глава** е основополагаща. На базата на добре проучен опит от публикации на други автори са разкрити проблемите и с ясна визия за потребността от аналитична информация за тяхното решаване са подбрани и подходящи показатели, дефинирани са ключови категории и е осигурена възможност за избор на статистически методи с подходящи познавателни възможности.
- **Във втора глава** добросъвестно са очертани характеристиките на групата от методи, източниците на информация и са изтъкнати аргументите за подбор на софтуерните продукти, подходящи за реализация на анализа. Подробната методическа обосновка дава възможност за приемственост в смисъла на провеждане на сравнителни изследвания в бъдеще по същата методика. Тя може да се приеме като модел за безупречно конфигуриране на методологическите аспекти на подобен вид изследвания с възможност за прилагане в друга предметна област. Впечатляващо е, че е реализирано набавянето на представителна извадка, която в комплект с някои изчерпателни данни с източник Националният статистически институт позволяват да се приложат широк кръг от статистически методи за анализ.
- **В трета и четвърта глава** на дисертационния труд са представени резултатите от същинският анализ. Подходящо са представени по графичен начин голям брой от едномерни разпределения по изучаваните признаци. С професионална компетентност са комбинирани данните за факторни и резултативни величини, разположени на силни и слаби статистически скали като са селектирани типичните за туризма показатели които се отнасят за мотивацията на туристите, техните предпочитания, демографски профил и др. Умело са използвани богат набор от статистически методи за да се разкрие наличието на корелационна зависимост, сезонност, динамика, да се формират клъстери. Теоретичната обосновка на анализа е безупречна, а представянето на резултатите е разбираемо и с голяма практическа значимост както за обучението на студентите, така и за реалния бизнес, за органите на общинското самоуправление и за държавните институции, имащи отношение към вътрешния туризъм. Дисертантът правилно е избрал фокусът на изследването да бъде върху черноморския вътрешен туризъм поради явното предпочитание на населението към него. Динамичните редове притежават необходимата дължина и внимателно са

изследвани предпоставките за използването им за целите на анализа. Елиминирани са факторите за които има индикация за наличие на мултиколинеарност.

- **В заключението** ясно и точно са очертани: профилът на българите, осъществяващи вътрешен туризъм, основните фактори формиращи тяхната активност, предпочитания и степен на удовлетвореност и необходимите управленски въздействия на макро и микро нива за успешно бъдещо развитие на вътрешния туризъм в България. Прогнозите, реализирани от автора въз основа на конструирани от него модели са оптимистични. От заключението става ясно какво може и трябва да се направи за да се получи желания подем във вътрешния туризъм в интерес както на общините и държавата, така и на отделните граждани.
- **Заслужава да се отбележи** сполучливото оформление на множеството таблици, диаграми и картограми в дисертационния труд.
- **Без съмнение може да се твърди**, че целта и задачите на дисертационния труд са постигнати.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Изцяло приемам научните приноси формулирани от автора.

Като научно – приложен принос може да се добави възможността на базата на резултатите от анализа да се разкрият маркетингови ниши от неизползвани възможности и да се адаптира туристическият продукт съобразно предпочитанията и възможностите на потребителите.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

По тематиката на дисертационния труд са представени седем статии и една студия.

- Всичките статии са в съавторство, което е индикатор, че дисертантът умее да работи в екип. За всички статии са представени разделителни протоколи. В една от статиите той е на първо място в авторския колектив. Всички статии са на английски език, което осигурява широк достъп до тях. Всички статии са актуални и са публикувани в периода 2021 – 2024 г. В съдържателно отношение статиите отговарят на темата на дисертационния труд и в някои случай публикуваните чрез тях научни резултати надхвърлят представените в дисертацията. Статиите съдържат голям брой диаграми и картограми, които съществено допринасят за бързото и точно възприемане на представените изследователски резултати. Статиите са публикувани в престижни научни списания.

- Студията е преминала процеса на рецензиране и предстои нейното публикуване в списание Икономически алтернативи за което е представена служебна бележка през 2024 г. Студията е самостоятелна с автор Александър Найденов. Използвани са автентични таблици и фигура за представяне на взаимовръзката между изследваните величини и резултатите от изчислителните процедури. Студията е на английски език и е по тематиката на дисертационния труд.
- Във всички публикации, представени от дисертанта са използвани голям брой литературни източници, което е гаранция за осведоменост и широк поглед върху изследваните проблеми.
- Убедено може да се направи изводът, че резултатите, представени в дисертационния труд са добили широка гласност и могат да бъдат използвани и цитирани от други изследователи

6. Оценка на автореферата

Авторефератът е изготвен съобразно добрите практики в тази област и реалистично отразява постиженията в дисертационния труд. Като обем е напълно достатъчен за представяне на дисертационния труд и на приносите, направени в него. Като структура отговаря на структурата на дисертационния труд. В него успешно са изведени ключови моменти от резултатите от изследването, които са напълно достатъчни за добиване на вярна представа за поставените цели и задачи и за степента на тяхното постигане.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Може да се каже, че по същество нямам критични бележки. В текста на дисертацията могат да бъдат забелязани малки и незначителни несъвършенства, които не променят впечатлението за една задълбочена научна разработка с безспорни ползи за науката и практиката.

Имам предвид например, че:

- На фигура 1.1. на страница 37 от дисертационния труд разновидностите на показателите за измерване на динамиката са представени като количествени и стойностни. Като се има предвид същността на показателите, включени в двете групи, може би би било по-удачно да бъдат наречени натурални и стойностни.
- В таблица П2 от приложението на страници 235-236 знакът за % в клетките на таблицата не е необходим след като го има в заглавния

- ред и не е видна годината или периода, за които се отнася информацията
- Нямам препоръки към дисертанта. Разработката е образец за усърдие, коректност и професионализъм. Убеден съм, че тя е лично дело на автора, тъй като всички източници, които са използвани са цитирани коректно и колективните публикации са придружени с разделителни протоколи.
 - Към автора имам следния въпрос:
Как според него може да се отговори на потребностите на населението с по-ниски доходи, които заявяват, че цената е пречка да предприемат по-често вътрешен туризъм? Явен е стремежът на хотелиерите в страната да изграждат леглова база с висока категория, която да е конкурентоспособна в глобален аспект и успешно да привлича платежоспособни чуждестранни туристи, но тя не винаги е достъпна за българските туристи.

8. Заключение

Като имам предвид споменатите качества на разработката убедено предлагам на уважаемото жури при успешна защита на дисертанта Александър Цветанов Найденов да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“ по научна специалност „Статистика, иконометрия и демография“.

17.03.2025г. / гр. София

Подпис:
/ проф. д-р Николай Стоенчев/

UNIVERSITY OF NATIONAL AND WORLD ECONOMY

REVIEW

By: Prof. Nikolay Stoyanov Stoenchev PhD , University of forestry, scientific specialty: "Statistics and demography".

Subject: dissertation for the award of the scientific degree **"Doctor of science"** in the scientific specialty "Statistics, econometrics and demography" at the University of National and World Economy - Sofia.

Author of the dissertation: Assoc. Prof. Alexander Tsvetanov Naydenov PhD– University of National and World Economy

Topic of the dissertation: Statistical study of domestic tourism in Bulgaria – status, dynamics and factor determinants

Reason for submitting the review: participation in the scientific jury for the defense of the dissertation work according to Order No. 668/04.03.2025 of the Rector of the University of National and World Economy.

1. Information about the dissertation candidate

- The dissertation candidate has submitted his dissertation for discussion at the Department of Statistics and Econometrics at the Faculty of Applied Informatics and Statistics of the University of National and World Economy in accordance with Article 39 of the Regulations for the Implementation of the Act on the Development of Academic Staff in the Republic of Bulgaria.

The disclosure of the dissertation defense procedure was carried out on the basis of: a decision of the Department Council of the Department of Statistics and Econometrics (Minutes No. 1/ 30.01.2025) and a decision of the Faculty Council of the Faculty of Applied Informatics and Statistics (Minutes No. FS-2/20.02.2025) at the University of National and World Economy.

- Brief biographical information

The dissertation candidate has been a lecturer in the Department of Statistics and Econometrics at the University of National and World Economy - Sofia since 2006 to the present, and has been an associate professor since 2017, and head of the department since 2022. In addition,

from 2021 to the present, he has held the position of Chief Secretary for Analysis and Control of Academic Activities at the same university.

He has also held the following positions: Head of Department at the National Statistical Institute, Statistician at Market LINKS Ltd., Expert at the National Statistical Institute. The dissertation candidate holds a bachelor's and master's degree in "Statistics and Econometrics" and is a PhD in "Statistics and Demography"

2. General characteristics of the presented dissertation work

- The dissertation work contains 237 pages and consists of a preface, introduction, four chapters, conclusion, sources of information and appendix. The text uses 62 figures and 140 tables.
- The relevance of the topic is undeniable, considering that the development of tourism in its various forms is embedded in a significant part of regional development strategies. The favorable climate of our country, the diverse relief, the presence of a large number of historical monuments, mineral springs, architectural landmarks, rich local traditions and customs, the multitude of natural phenomena and eco-trails make a large number of destinations attractive for tourism.

The initiative to visit 100 selected national tourist sites also contributes to the development of domestic tourism. The improvement of accommodation conditions in new hotels, guest houses, renovated chalets and improved campsites makes domestic tourism competitive with travel outside the country. Last but not least, the costs required for domestic tourism meet the capabilities of an increasing part of the population.

- The purpose and objectives of the study are clearly defined.
- The main thesis is focused on obtaining more comprehensive and in-depth information on the state and development of domestic tourism through the application of an appropriate set of statistical methods. Its proof would improve the information security for businesses when necessary to make strategic management decisions.
- The object and subject of the dissertation work become clear from its title. The object of research interest is the territory of the Republic of Bulgaria with its tourist sites and places of accommodation, and the subject of research is the state and dynamics of domestic tourism carried out by Bulgarian citizens, whose profile is very complex and significantly affects the motivation for tourism. The author has explained in detail the multifaceted nature of the study, arising from the

multifaceted nature of tourism, the diverse factors that affect it, and the manner of presenting the available information.

- Six research hypotheses have been formulated, which are realistic and contain rich opportunities for developing comprehensive and in-depth analyses of the problem under consideration.
- The sources used include 55 titles in bulgarian, 53 in latin and 29 internet sites. The selection of sources is appropriate. A significant part of them are contemporary and include publications by leading authors in the field of tourism and statistics. The information sources used are correctly cited.

When summarizing the available experience, an analytical style dominates, and due attention has been paid to good practices, traditions, and the potential for future development of domestic tourism - both short-term and long-term, with cognitive and recreational purposes.

The emphasis is on the most attractive and preferred destinations for tourism with the necessary depth and research precision. The main factors influencing the choice of tourism as a form of holiday recreation, as well as the choice of a specific tourist destination, are discussed. Attention is paid to the impact of crisis circumstances /the Covid 19 pandemic/ on the quantity and peculiarities of the organization of tourist trips in the country.

3. Evaluation of the obtained scientific and applied scientific results

- The results achieved in the dissertation are distinguished by originality, usefulness and novelty. A comprehensive and in-depth analysis of the state, dynamics and factor conditions of domestic tourism has been carried out, observing the basic principle in statistics of the priority of qualitative analysis over quantitative.
- The introduction skillfully presents the relevance, purpose, objectives, subject and object, and the main thesis of the study.
- The first chapter is fundamental. Based on well-researched experience from publications by other authors, the problems have been revealed and, with a clear vision of the need for analytical information to solve them, appropriate indicators have been selected, key categories have been defined, and the opportunity to choose a set of statistical methods with appropriate cognitive capabilities has been provided.
- In the second chapter, the characteristics of the group of methods, the sources of information are conscientiously outlined and the arguments for the selection of software products suitable for the implementation of the

analysis are highlighted. The detailed methodological justification allows for continuity in the sense of conducting comparative studies in the future using the same methodology. It can be accepted as a model for the flawless configuration of the methodological aspects of a similar type of research with the possibility of application in another subject area. It is impressive that a representative sample has been obtained, which, together with some comprehensive data sourced by the National Statistical Institute, allows for the application of a wide range of statistical methods for analysis.

- The third and fourth chapters of the dissertation present the results of the actual analysis. A large number of one-dimensional distributions according to the studied characteristics are appropriately presented in a graphical manner. With professional competence, data on factor and result values, located on strong and weak statistical scales, have been combined, selecting the typical indicators for tourism that relate to the motivation of tourists, their preferences, demographic profile, etc. A wide range of statistical methods have been skillfully used to reveal the presence of correlation dependence, seasonality, dynamics, and to form clusters. The theoretical justification of the analysis is impeccable, and the presentation of the results is understandable and of great practical significance both for the education of students and for real business, for municipal self-government bodies and for state institutions related to domestic tourism. The dissertation candidate correctly chose to focus the research on Black Sea domestic tourism due to the population's clear preference for it. The time series have the necessary length and the prerequisites for their use for the purposes of the analysis have been carefully studied. Factors for which there is an indication of the presence of multicollinearity have been eliminated.
- The conclusion clearly and precisely outlines: the profile of Bulgarians engaged in domestic tourism, the main factors shaping their activity, preferences and degree of satisfaction, and the necessary management impacts at macro and micro levels for the successful future development of domestic tourism in Bulgaria. The forecasts made by the author based on models constructed by him are optimistic. The conclusion makes it clear what can and should be done to achieve the desired upswing in domestic tourism in the interest of both the municipalities and the state, as well as individual citizens.
- It is worth noting the successful layout of the many tables, diagrams and cartograms in the dissertation.

- Without a doubt, it can be stated that the goal and objectives of the dissertation have been achieved.

4. Evaluation of scientific and applied scientific contributions

I fully accept the scientific contributions formulated by the author.

As a scientific-applied contribution, the possibility can be added, based on the results of the analysis, to reveal marketing niches of unused opportunities and to adapt the tourist product according to the preferences and capabilities of consumers.

5. Evaluation of publications on the dissertation

Seven articles and one study have been presented on the topic of the dissertation.

All articles are co-authored, which is an indicator that the dissertation candidate is able to work in a team. Separation protocols have been presented for all articles. In one of the articles, he is in first place in the authorship team. All articles are in english, which provides wide access to them. All articles are current and were published in the period 2021 – 2024. In terms of content, the articles correspond to the topic of the dissertation work and in some cases the scientific results published through them exceed those presented in the dissertation. The articles contain a large number of diagrams and cartograms, which significantly contribute to the quick and accurate perception of the presented research results. The articles have been published in prestigious scientific journals.

The study has passed the peer review process and is due for publication in the journal Economic Alternatives, for which an official note has been submitted in 2024.

The study is independent with author Alexander Naydenov.

Authentic tables and figures were used to present the relationship between the studied quantities and the results of the calculation procedures.

The study is in english and is on the topic of the dissertation.

In all publications presented by the dissertationist, a large number of literary sources were used, which is a guarantee of awareness and a broad view of the problems studied.

It can be confidently concluded that the results presented in the dissertation have gained wide publicity and can be used and cited by other researchers.

6. Evaluation of the abstract

The abstract is prepared in accordance with good practices in this field and realistically reflects the achievements in the dissertation work. In terms of

volume, it is completely sufficient to present the dissertation work and the contributions made in it. In terms of structure, it corresponds to the structure of the dissertation work. It successfully highlights key points from the results of the research, which are completely sufficient to obtain a true picture of the set goals and objectives and the degree of their achievement.

7. Critical remarks, recommendations and questions

It can be said that I have essentially no critical remarks. Small and insignificant imperfections can be noticed in the text of the dissertation, which do not change the impression of a thorough scientific work with undeniable benefits for science and practice.

I mean, for example, that:

- In figure 1.1. on page 37 of the dissertation, the types of indicators for measuring dynamics are presented as quantitative and value. Considering the nature of the indicators included in the two groups, it might be more appropriate to call them natural and value.
- In table P2 of the appendix on pages 235-236, the % sign in the table cells is not necessary since it is in the header row and the year or period to which the information refers is not visible.

I have no recommendations for the dissertation. The development is a model of diligence, correctness and professionalism. I am convinced that it is the author's personal work, since all sources used are cited correctly and collective publications are accompanied by separation protocols.

I have the following question for the author:

- How, in his opinion, can the needs of the population with lower incomes, who state that price is an obstacle to undertaking domestic tourism more often, be met? The desire of hoteliers in the country to build high-category accommodation that is globally competitive and successfully attracts solvent foreign tourists is evident, but it is not always accessible to bulgarian tourists.

8. Conclusion

Considering the aforementioned qualities of the thesis, I strongly propose to the esteemed jury that, upon successful defense, the dissertation candidate Alexander Tsvetanov Naydenov be awarded the scientific degree "Doctor of Science" in the scientific specialty "Statistics, Econometrics and Demography".

17.03.2025 / Sofia

Signature:
/ prof. Nikolay Stoenchev PhD/